

EXPLORADOR

L'Alguer (i Sardenya) al si dels Països Catalans: passat, present i futur

La «Barceloneta de Sardenya», com és coneguda popularment, amb gairebé 44.000 habitants, sempre ha volgut mantenir els seus vincles amb els Països Catalans. Tant quan parlar català era imprescindible per moure's-hi, com ara que la llengua vehicular ha passat a ser l'italià. Uns vincles que avui s'han intensificat gràcies a les noves tecnologies i a les facilitats del transport, i que han assentat l'Alguer com un ciutat sarda culturalment catalana.

Si en alguna ocasió heu estat a l'Alguer, segurament haureu vist en alguna de les tendes dedicades a la venda d'objectes turístics que proliferen al centre històric, alguna samarreta amb els colors de la senyera, com la del club de futbol de la ciutat, amb la inscripció, ben situada al mig del pit, «L'Alguer: país català de Sardenya». En alguerès, com també passa en la llengua italiana, el significat de la paraula país també té l'accepció, en el llenguatge habitual, de «poble, vila». Per tant, parlar de l'Alguer com el poble català de Sardenya o afirmar que forma part dels Països Catalans, gairebé mai és interpretat a l'Alguer com una afirmació d'índole política o una reivindicació nacional o territorial, sinó com una simple descripció de la pertinença cultural de la ciutat.

És força probable, no obstant això, que quan Joan Fuster (1922-1992) va visitar l'Alguer el setembre de 1961, arran de la participació de l'assagista valencià com a mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, organitzats pel Centre d'Estudis Algueresos que presidia Rafael Catardi (1892-1974), ja es comencés a usar aquesta expressió. Hem de recordar que, un any abans, va tenir lloc l'anomenat «lo viatge del retrobament»,¹ un veritable descobri-

¹ Amb el nom de «lo viatge del retrobament» es coneix la visita amb vaixell, el 1960, d'un centenar llarg d'intel·lectuals de tots els Països Catalans, capitanejats per Pere Català (1923-2009), a l'Alguer. El «retrobament» va representar la redescoberta de la catalanitat de l'Alguer, tant per als visitants com per als habitants de la ciutat, desconectats de la resta de les terres de parla catalana pràcticament des del principi del segle XVIII. El 2010 es va celebrar el cinquantè aniversari d'aquest moment fonamental per a la història de l'Alguer i la seva relació amb Catalunya, organitzat conjuntament pel

Joan-Elies Adell
Director de l'Espai Lluï. Representació
de la Generalitat de Catalunya a l'Alguer
jadel@lluï.cat

Gavino Balata
Diari digital
Alguer.cat
balatag@gmail.com

» La línia aèria Girona i l'Alguer pot ser clau per a la salvació de l'alguerès: només amb l'activació dels fluxos comunicatius i comercials el català tornarà a ser útil per als algueresos

ment de la pròpia catalanitat per bona part de la població de l'Alguer. Sembla, però, que Fuster no va gaudir excessivament de la seva estada a la petita ciutat emmurallada, si hem de fer cas d'un comentari que Joan Triadú (1921-2010) introdueix a les seves memòries,² quan escriu: «En Fuster aquells dies estava molt esverat, perquè el mar l'atabalava molt, i només pensava que havia de tornar amb vaixell. No sé com s'ho va fer».

Deixant, però, de costat els problemes de «relació» de Joan Fuster amb la mar —amb la informació facilitada per Triadú s'entén força millor un dels aforismes fusterians «*Thàlassa! Thàlassa!... Sí, però des de la vora!*»—, cosa que va dificultar el seu viatge —i el seu retorn a Sardenya—, el cert és que a l'Alguer circula una dita, no massa antiga i expressada amb cert punt d'ironia, que diu que l'Alguer és, per als catalans de ponent —i, des del punt de vista alguerès, tots els qui parlen català són «catalans de ponent»—, com la Meca per als musulmans. En què es basa aquesta màxima de recent creació? Doncs en el fet que són molts els catalans que, en sentir parlar de l'Alguer, si no han estat mai a la ciutat, sempre acaben afirmant que «encara» no hi han viatjat, tot i tenir la clara convicció de fer-ho en

la major brevetat possible, quan tinguin la més mínima oportunitat.

No hauria d'estranyar-nos que els algueresos tinguin aquesta percepció. L'Alguer és una ciutat que, per a molts catalans, conserva certes ressonàncies mítiques, alhora que exerceix una forta atracció per diverses raons. Per als més joves, potser sols és el record escolar i curiós d'aquell puntet minúscul i exòtic que, en la classe de català dedicada als dialectes, estava situat a l'illa de Sardenya, al bell mig de la Mediterrània. Per als més grans, aquells que no es van poder escolaritzar en català, l'Alguer sempre ha estat aquell referent ineludible a l'hora de parlar del nostre passat col·lectiu, més o menys llunyà en el temps, moderadament esplendorós, en què la nostra nació havia tingut una presència influent i indiscutible en tot el Sud d'Europa. L'Alguer és el mirall on Catalunya, i els Països Catalans, han vist la seva imatge i el seu antic esplendor reflectits, tot i el pas dels segles, la caiguda dels regnes i les diverses revolucions socials i econòmiques.

Per uns i pels altres, ja ben entrats en la segona dècada del segle XXI, l'Alguer és i hauria de ser moltes coses a la vegada: un punt de destinació turística privilegiat —si tenim en compte la bellesa de la ciutat i del territori que l'envolta; un lloc d'exploració de les nostres arrels i del nostre passat; i una oportunitat magnífica —a través dels estímuls que alimenta

la proximitat lingüística i cultural— d'encetar noves vies de col·laboració d'abast econòmic i empresarial: no debades l'Alguer ha de ser, per la resta dels Països Catalans, la porta d'entrada a Sardenya.

L'existència des de fa uns anys d'una connexió aèria, i amb un preu força assequible, entre Girona i l'Alguer —i durant una breu temporada, també des de l'aeroport de Reus— així com l'obertura d'una via marítima que uneix el port de Barcelona amb el de Porto Torres —que dista poc menys de 40 km de l'Alguer— permet crear altres vincles de relació que han de donar pas a un nou interès per la llengua, per part dels algueresos, però també per part dels catalans. Pot ser il·lustrativa, en aquest sentit, la cançó del cantautor alguerès Claudio Gabriel Sanna (1957) que, en la seva cançó «Santa Mare Llengua (Santa Rynair?)», des d'una visió irònica i amb força sentit de l'humor, plantejava, amb un punt de seriositat, una tesi de base: que l'existència d'una línia aèria de *low-cost* directa entre Girona i l'Alguer pot ésser un element clau per a la salvació de l'alguerès perquè, només amb l'activació dels fluxos comunicatius i comercials, la llengua tornarà a ser útil per als algueresos: econòmicament —el turisme— i vitalment —molts joves algueresos i catalans es coneixeran entre ells, establint noves relacions, d'amistat, sentimentals o d'interessos comuns ben variats.

Municipi de l'Alguer i la Generalitat de Catalunya.

2 TRIADÚ, *Memòries d'un segle d'or*, p. 63.

El fonamental per la pervivència del català de l'Alguer és que els italians i els sards, a més dels algueresos i catalans, l'assumeixen com una llengua pròpia

Aquesta atracció no és, òbviament, unidireccional. També els algueresos, quan s'han de referir a Catalunya —i principalment a Barcelona, la «seva» metròpoli— ho fan amb afecte i estima. Fins fa relativament poc, per ells Catalunya era només un referent romàntic i sentimental, una mena de «mare pàtria» cosmopolita que els servia per a reforçar el seu sentit de la identitat, que es vol diferent respecte a la resta de sards. Ara, però, Barcelona i Catalunya han deixat de trobar-se lluny, massa lluny. Costa poc d'arribar-hi, en temps i en diners. Catalunya és un referent concret i viu, que deixa d'ésser mític i imaginari, per a convertir-se en una opció real d'intercanvi econòmic o acadèmic, de lleure o de negoci, de comunicació mútua.

L'alguerès: el català de l'Alguer

La simple existència de l'Alguer, com dèiem, és capaç de generar en molts de catalans un sentiment positiu i d'admiraació davant la fidelitat d'una ciutat, i dels seus ciutadans, que han continuat utilitzant una llengua que va arribar a l'Alguer com a conseqüència d'una repoblació feta majoritàriament de catalans, al segle XIV; tot absorbint lingüísticament els nouvinguts d'altres contrades, sards en la seva majoria, amb naturalitat, perquè el català de l'Alguer ha estat, fins arri-

bar a la segona meitat del segle XX, una llengua necessària en la vida quotidiana, que tothom havia de conèixer si no volia ésser considerat un foraster, un estrany. Era la llengua de tots. Dels nens que jugaven per carrers i placetes del centre històric, dels vells que es reunien a l'entorn d'un cafè per fer la xerrada. Útil, per tant, per a la comunicació quotidiana, familiar, per a la socialització amb els amics, amb els veïns, però que no s'emprava en l'administració, ni en l'educació, ni en la comunicació formal. Una llengua d'un àmbit d'ús fonamentalment oral, que gairebé mai era escrita per les persones que la parlaven.

A partir de la dècada de 1960 la situació sociolingüística canvia a l'Alguer, com en altres indrets d'Europa. L'equilibri, precari però efectiu, que havia mantingut viu l'ús del català en aquest petit illot lingüístic, es veu trencat per l'aparició d'una sèrie de factors que ha enumerat el sociolingüista Pere Mayans (1963), de forma ben precisa: «A partir dels anys 60 del segle XX, però, tot canvia a l'Alguer (i a moltíssimes minories lingüístiques d'Europa): el desenvolupament del turisme, la mobilitat geogràfica de la població, la possibilitat de mobilitat social associada a la llengua oficial, les immigracions, les emigracions, l'allau dels mitjans de comunicació de massa en italià, el despoblament de la ciutat vella són alguns dels elements que fan iniciar

» La primera mercaderia que ha de viatjar entre els Països Catalans i Sardenya ha de ser la recerca universitària, els joves investigadors i els professors de totes les disciplines

el retrocés de la llengua. Moltes famílies van deixar de parlar el català als seus fills i usaven l'italià, la llengua de l'Estat, de l'escola, dels mitjans de comunicació, del turisme, dels nouvinguts».³

Com a contrapunt, però, i per pal·liar aquesta situació de progressiva pèrdua de pes de l'alguerès, comencen a brollar, a partir de la dècada de 1980, algunes associacions culturals que volen treballar a favor de la llengua i de l'alguerèsitat. Podríem citar, entre d'altres, l'Obra Cultural de l'Alguer, l'Escola d'Alguerès Pasqual Scanu, l'Ateneu Alguerès, l'Associació per la Salvaguarda del Patrimoni Històric i Cultural de l'Alguer, l'Òmnium Cultural de l'Alguer, el Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori o el Centre Excursionista de l'Alguer. Associacions de diferent tarannà, però amb un objectiu comú, el de treballar en ferm per la recuperació i la valoració de la llengua catalana. Aquest fet no deixa de ser una prova més que, lentament però inexorable, en força ciutadans algueresos s'estava produint aquesta modificació en la seva conscienciació lingüística. Es comença a entendre i assumir que la desaparició del català de l'Alguer suposaria la pèrdua, en la majoria de casos irrecuperable, d'un coneixement cultural únic, que és la suma de valors culturals

i identificadors d'un grup humà que s'ha anat construint generació rere generació. Es té, en definitiva, més clarament que mai, la consciència que l'alguerès es troba en una situació complexa i d'ameinaça. Tots comparteixen el diagnòstic que, per mirar de salvar-lo, cal construir un nou escenari en què, a més de donar un valor positiu a l'ús de la llengua en el dia a dia, per part de tots, també cal impulsar el coneixement de la llengua catalana de l'Alguer.

Durant els anys 1990, però, l'estat de les coses es modifica de nou. Es produeix, tot i que de forma poc agosarada, un reconeixement de l'Estat italià de les minories lingüístiques. Així, tant les minories com els drets de les comunitats lingüístiques es troben garantits per la Constitució Italiana i per la legislació estatal que amb la llei 482/1999 es pronuncia sobre la protecció i la tutela de les minories lingüístiques històriques i els seus drets —on s'inclou, explícitament, el català de l'Alguer. Aquesta llei, tot i que ha estat aplicada molt tímidament, permet aconseguir aportacions econòmiques de l'Estat italià per a les accions que es duen a terme amb l'objectiu de preservar i salvaguardar la llengua d'aquestes comunitats minoritàries. La llei també encoratja, malgrat la migradesa de fons destinats a aquest efecte, l'ensenyament de les llengües minoritàries. Aquesta llei, entre moltes

altres coses, permet que, a les zones del territori italià on hi ha comunitats lingüístiques reconegudes com a minoritàries, es pugui establir un règim de cooficialitat d'aquestes llengües amb la llengua italiana. Un pas importantíssim per una República, com és la italiana, amb una concepció tan centralista lingüísticament després de la unificació.

En el cas concret de Sardenya, cal afegir-hi, a més a més, que amb anterioritat havia estat aprovada pel govern autònom de la regió, una llei sarda (26/1997) dedicada a la promoció i valoració de la cultura i de la llengua de Sardenya, que malgrat estar pensada essencialment per la llengua sarda, també en surt beneficiat, col·lateralment, el català de l'Alguer. I, per completar el panorama, també convé recordar que, alguns anys abans, concretament el 1991, l'Ajuntament de l'Alguer havia aprovat el seu Estatut Municipal on es comprometia a «tutelar, promoure i difondre la consciència de la història, de la llengua catalana en la variant algueresa i de la cultura i de les tradicions locals», així com «donar suport a totes les iniciatives dirigides al coneixement i a l'ús de la llengua catalana».

No es tracta, aquest, d'un nou escenari per al català de l'Alguer? La promulgació d'aquestes lleis, tot i la dificultat de l'aplicació pràctica per múltiples causes —des de la lentitud de l'administració italiana, des de l'im-

3 MAYANS, «L'Alguer: el lent camí de la recuperació lingüística», 67.

Posar en contacte el món cultural, literari i artístic de les dues àrees, << a banda de reforçar i desenvolupar un sentiment d'identitat compartit, pot tenir un reflex econòmic en el sector turístic

mobilisme d'algunes institucions (estats, regionals i locals), la pròpia manca de recursos, d'instruments i d'experiència prèvia d'aquells que, amb bona voluntat i molt de treball, han maldat per tirar endavant projectes de normalització i de salvaguarda lingüística,...— no deixava de ser un símptoma de què alguna cosa estava canviant. Ens trobem en un moment històric on, sobretot a Europa, la diversitat lingüística deixa de ser vista com un problema i comença a percebre's com una riquesa, en assumir que cada llengua reflecteix una visió única del món i un patrimoni cultural, per la qual cosa necessita ésser protegida. Aquest seria el cas del català de l'Alguer, que es converteix, gràcies a la promulgació d'aquestes lleis, en patrimoni lingüístic que ha d'estar tutelat i protegit, tant per part de l'Estat italià com per la Regió Autònoma de Sardenya i el Municipi de l'Alguer. I aquest fet és, simplement, fonamental per la pervivència del català de l'Alguer: que els italians i els sards, a més dels algueresos i catalans, l'assumeixen també com una llengua pròpia.

I l'economia?

Des del punt de vista econòmic —i malgrat la crisi— cal dir que les diferències entre els Països Catalans i Sardenya

—aquí no tindria sentit fer una comparació només amb l'Alguer— són macroscòpiques, no només des del punt de vista de la capacitat de generar riquesa i del desenvolupament industrial i financer, sinó també per la capacitat d'absorció de nous canals comercials: portar mercaderies a Sardenya és car i complex —totes, llevat d'una, les cadenes de supermercats tenen seu principal a la Itàlia continental.⁴ Però alhora, en certa manera, es podria dir que Sardenya i els Països Catalans competeixen en determinats sectors, com per exemple, el turisme, un dels sectors més representatius de l'economia sarda i catalana.

4 Sardenya, amb unes característiques geogràfiques i climàtiques similars a la dels Països Catalans, és un important productor de vi, oli i formatge, els quals representen gran part de la seva capacitat d'exportació. Tot i això, el mercat agroalimentari sard és molt autoreferencial, com mostren, per exemple, la mínima presència de vins «continentals»,—apel·latiu que els sards empenen per indicar els italians de la península— als aparadors dels supermercats tot i que Itàlia és un dels principals productors. Els únics casos d'importacions estables en el sector agroalimentari són les hortalisses —la producció local no és suficient— i les olives —de rendibilitat superior per a la producció d'oli per l'exportació— provinents de Catalunya i Andalusia. D'altra banda, el sistema industrial a Sardenya travessa una profunda crisi, que s'ha agreujat recentment amb el tancament d'uns quants establiments químics, resultat d'una política equivocada de la dècada de 1970.

Tenint en compte tot això, es pot treballar per buscar punts de contacte sobre els quals desenvolupar aliances i col·laborar per enfrontar-se amb el mercat i el món exterior. Punts en comú com els que aporta un teixit econòmic constituït a ambdós territoris majoritàriament per petites i mitjanes empreses agrupades en Cambres de Comerç.⁵ Si mirem la història, ens adonarem que les revolucions que han canviat l'economia sempre han nascut d'innovacions que han eixamplat les possibilitats productives dels països en què s'havien desenvolupat; i també ens adonem que les idees revolucionàries i innovadores naixen del confront amb altres realitats i altres cultures. Per això, el primer dels nivells d'intercanvi que cal promoure és el dels coneixements i, més específicament, l'intercanvi de «noves energies»:

5 A Itàlia, com a l'Estat espanyol, els emprenedors estan obligats a registrar-se a les Cambres de Comerç, les quals constitueixen una entitat representativa del territori i de l'economia. A part de recollir les dades i proporcionar informacions a les empreses i gestionar-ne els arxius informàtics, treballen juntament amb el poder polític amb finalitat consultiva; la funció de monitoratge continu i la tasca de formació i d'assessorament als emprenedors actuals i futurs completen el marc on aquestes entitats treballen. També cal dir que les Cambres de Comerç a Itàlia són entitats semi-públiques amb una autonomia de gestió delegada als privats en mans d'un tècnic, sota la supervisió del president, que és l'expressió política del territori i de les empreses.

» L'Alguer s'està preparant per ser, al mateix temps, l'ambaixador de Sardenya als Països Catalans i ser el país català efectiu a l'illa

la primera mercaderia que ha de viatjar entre els Països Catalans i Sardenya ha de ser la recerca universitària, els joves investigadors i els professors de totes les disciplines, tant les científiques com les humanístiques. I és que les col·laboracions no naixen per un coneixement específic de les capacitats dels altres centres, sinó gràcies a contactes personals i no sistemàtics.

Tot això també es pot dir de les relacions culturals, perquè posar en contacte el món cultural literari i artístic de les dues àrees, a banda de reforçar i desenvolupar un sentiment d'identitat compartit, pot tenir un reflex econòmic en el sector turístic. Perquè és veritat que a primer cop d'ull els diferents territoris dels Països Catalans i Sardenya competeixen en el mercat turístic; però no només ens hem de fixar en el mercat local o europeu. De fet, no existeix una àrea turística que ofereixi una experiència de turisme cultural amb el potencial que podrien constituir el Principat de Catalunya, les Balears, el País Valencià, la Catalunya Nord i Sardenya. I és que és innegable que a través del patrimoni natural, artístic, cultural, tradicional i gastronòmic que aquests territoris expressen, podem construir un ampli abast d'iniciatives dedicades al turisme; com un pont cultural que ensenyi al món el què és la «cultura mediterrània». En particular aquest tipus d'oferta tu-

rística es podria presentar a nous mercats, com l'americà i sobretot l'asiàtic, alhora que pot contribuir a allargar la temporada turística.

Cal precisar que, abans d'estrenar noves relacions, seria oportú efectuar una planificació estratègica i definir l'objectiu final. En la nostra opinió, aquest hauria de ser el de desenvolupar un àrea mediterrània del coneixements, que actuï com un imant per a les inversions i l'excel·lència europea. Proposar un concepte de la «mediterraneïtat» com a espai físic i conjunt d'experiències culturals, econòmiques, humanes i científiques, capaç de generar riquesa, desenvolupament.

En relació a tot aquest projecte, la ciutat de l'Alguer actua com la porta principal per la qual ha de passar qualsevol estímul, idea i iniciativa; l'espai on la col·laboració entre Sardenya i els diferents territoris dels Països Catalans pot madurar més bé per començar a donar fruits. Els joves algueresos tenen el gran avantatge de sentir-se a prop de la llengua i de la cultura catalanes, i de poder ésser la caixa de ressonància d'aquestes noves idees. L'Alguer s'està preparant per ser, al mateix temps, l'ambaixador de Sardenya als Països Catalans i ser el país català efectiu a l'illa. ◀

MÉS INFORMACIÓ

MAYANS, Pere. «L'Alguer: el lent camí de la recuperació lingüística». A *L'Escletxa*, 2009, núm. 2, p. 67-69.

SANNA, Claudio G. *Terrer meu*. Terrassa: Temps Record, 2007.

TRIADÚ, Joan. *Memòries d'un segle d'or*. Barcelona: Proa, 2008.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

ESTUDIS SOCIOECONÒMICS